

Хужаназаров Азизжон Анварович,

Тошкент давлат юридик университети
Жиноят-процессуал ҳуқуқи ва криминалистика
кафедраси ўқитувчиси

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2019-7-3>

ЭЛЕКТРОН КЎРИНИШДАГИ МАЪЛУМОТЛАРДАН ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ ИСБОТ ҚИЛИШДА ФЙДАЛАНИШНИНГ УМУМНАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Аннотация: Ушбу мақолада электрон кўринишдаги маълумотлардан жиноят-процессуал исбот қилишда фойдаланишнинг умумназарий асослари ёритиб берилган. Мақолада электрон кўринишдаги маълумотлардан жиноят-процессуал исбот қилишда фойдаланиш юзасидан хулоса ва таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: Жиноят-процесси, электрон кўринишдаги маълумот, исбот қилиш, қонун, ахборот, теҳнология.

Хужаназаров Азизжон Анварович,

Преподаватель кафедры Уголовно-процессуального права и криминалистики
Ташкентского государственного юридического университета

ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМ ДОКАЗЫВАНИИ ИНФОРМАЦИИ В ЭЛЕКТРОННОМ ВИДЕ

Аннотация: В данной статье раскрыты общетеоретические основы использования в уголовно-процессуальном доказывании информации в электронном виде, а также изложены выводы и предложения по использованию в уголовно-процессуальном доказывании информации в электронном виде.

Ключевые слова: уголовный-процесс, информация в электронном виде, доказывание, закон, информация, теҳнология.

Khujanazarov Azizjon Anvarovich,

Teacher of Criminal Procedure Law
and Criminalistics Department of the
Tashkent State University of Law

GENERAL THEORETICAL BASES OF THE USE INFORMATION IN ELECTRONIC VIEW IN CRIMINAL PROCEDURAL PROVING

Annotation: This article discloses the general theoretical basis for the use in the criminal procedural proof of information in electronic form, as well as the conclusions and proposals for the use of information in the criminal procedural proof of information in electronic form.

Keywords: criminal process, information in electronic view, proof, law, information, technology.

Айни вақтларда жиноят-процессуал қонунчиликни жаҳон ҳамжамиятининг эркинликларини ишончли ҳимояси, жамият ва давлат манфаатлари, тинчлик ва хавфсизликни таъминлашни инobatга олган ҳолда янада такомиллаштириш масалалари давлатимиз томонидан амалга оширилаётган муҳим ҳуқуқий ислохотлардан бири бўлмоқда.

Қайд этилган ислохотларни амалга оширишнинг ҳуқуқий асоси сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги "Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилиги тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори қабул қилинди.

Мазкур қарорга асосан "Қонун устувор - жазо муқаррар" тамойилини ҳаётга тўлиқ татбиқ этилишини таъминлаш мақсадида жиноят ва жиноят-процессуал қонунчиликни такомиллаштириш концепцияси тасдиқланди.

Суд-тергов фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш Концепцияни амалга оширишдан кутилаётган натижалардан биридир.

Маълумки, жамиятнинг ҳар бир соҳасида замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш орқали электрон шаклдаги маълумот ва манбалар, дастурлардан кенг фойдаланиш йўлга қўйилган.

Юқорида қайд этилган Ўзбекистон Республикаси Президенти қарорининг амалий ижроси сифатида жиноят-процесси соҳасида ҳам ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш ҳамда электрон маълумотлардан фойдаланиш бўйича тегишли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг

81-моддасида ижтимоий хавfli қилмишнинг юз берган-бермаганлигини, шу қилмишни содир этган шахснинг айбли-айбсизлигини ва ишни тўғри ҳал қилиш учун аҳамиятга молик бошқа ҳолатларни суриштирувчининг, терговчининг ва суднинг қонунда белгиланган тартибда аниқлашига асос бўладиган ҳар қандай ҳақиқий маълумотлар жиноят иши бўйича "далил" деб ҳисобланиши, шунингдек бу маълумотлар гувоҳнинг, жабрланувчининг, гумон қилинувчининг, айбланувчининг, судланувчининг кўрсатувлари, экспертнинг хулосаси, ашёвий далиллар, овозли ёзувлар, видеоёзувлар, кинотасвир ва фотосуратлардан иборат материаллар, тергов ва суд ҳаракатларининг баённомалари ва бошқа ҳужжатлар билан аниқланиши белгиланган[1].

Бироқ, жиноят-процессуал қонунчиликда "электрон маълумотлар"ни далил сифатида эътироф этилиши бўйича процессуал нормалар мавжуд эмас.

Маълумки, жиноят ишини қонуний, асосли ва адолатли ҳал қилиш учун аҳамиятга эга бўлган ҳолатлар тўғрисидаги ҳақиқатни аниқлаш мақсадида далилларни тўплаш, текшириш ва баҳолашдан иборат бўлган исбот қилиш босқичида далиллар муҳим эга.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2012 йил 13 декабрдаги "Жиноят ишлари бўйича ашёвий далилларга оид қонунчиликни қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида"ги 17-сон қарорининг 2-бандида жиноят иши бўйича

ҳақиқатни аниқлаш учун аҳамиятли ҳолатларни аниқлашга хизмат қилиши мумкин бўлган ҳамда физикавий аломатлар ёки белгиларга эга ҳар қандай нарса ашёвий далил деб ҳамда ашёвий далил сифатида жиноят қуроли, ўзида жиноят изларини сақлаб қолган нарсалар, жиноий ҳаракатлар объекти бўлган нарсалар, жиноий ҳаракатлар содир этилгандан кейин жиноий йўл билан топилган маблағлар эвазига топилган мол-мулк, пуллар ва бошқа қимматликлар эътироф этилиши белгиланган[2].

Ушбу қарорнинг 9-бандида қонун билан тақиқланмаган маълумотлардан нусха кўчирилиб, мазкур маълумотлар эгаси ёки унинг вакилига берилгандан кейин йўқ қилинадиган "ахборот сақлаш воситалари" (телефон аппаратлари, хотира карталари) ашёвий далил сифатида кўрсатиб ўтилган.

Қайд этилганлардан келиб чиққан ҳолда, иш учун аҳамиятли бўлган электрон маълумотлар сақланувчи ахборот сақлаш воситалари(компьютер, телефон аппаратлари, хотира карталари ва бошқа электрон-техник воситалар)ни ашёвий далил сифатида ҳамда "электрон маълумотлар"ни "электрон (рақамли) далил" сифатида баён этиш мумкин.

Ахборот-технологик ёндашувларга асосан "электрон маълумотлар" сифатида компьютер, телефон аппаратлари, хотира карталари ва бошқа электрон-техник воситалардаги электрон дастурлар, электрон кўринишдаги хат ва ҳужжат ҳамда аудио ва видео файллари, интернет ва ижтимоий-тармоқлар ҳамда бошқа электрон иловаларни тушуниш лозим.

Шу ўринда, "электрон далил" тушунчасига соҳага оид манбаларга асосланган ҳолда тўхталиб ўтадиган бўлсак, дастурий таъминот хусусиятларига қараб электрон-техник қурилма ёки электрон маълумотларнинг бошқа турдаги ташувчиларида автоматлаштирилган ҳолда шакллантириладиган, у ерда мавжуд бўладиган ва сақланадиган, рақамли белгилар ёки сигналлар мажмуаси сифатидаги иш учун аҳамиятли бўлган электрон маълумотлар электрон далиллар сифатида ҳисобланиши мумкин.

Илмий манбаларда, электрон далилни фақат электрон ҳудудда мавжуд бўлган ва ахборот ташувчи мазмунига эга бўлган объект сифатида тушуниш мумкинлиги кўрсатиб ўтилган[3].

Ҳозирги кундаги жиноят-процессуал амалиётда исбот қилиш босқичининг далилларни тўплаш йўналишида "электрон маълумотлар" кўринишидаги далилларни тўплаш бўйича кўздан кечириш ва олиб қўйишдан ташқари муайян бир тергов ёки суд ҳаракатлари мавжуд эмас.

Шунингдек, жиноят-процессуал қонунчиликда электрон далилларни қўлга киритиш усуллари ва уларни электрон далил деб тан олиш ҳамда жиноят ишига қўшиш процессуал ҳаракатларни белгиловчи нормалар ишлаб чиқилмаган.

Жиноят-процессуал исбот қилишнинг далилларни тўплаш босқичида электрон-техник қурилмалар, компьютер тармоқлари ва бошқа электрон маълумотлар ташувчиларини кўздан кечириш орқали "электрон маълумотлар" кўринишидаги далилларни тўплаш мумкин.

Соҳага оид илмий манбаларда, "электрон маълумот"дан исботлаш жарёнида белги (рақамли) шаклда ифодаланган маълумотларни олиш мақсадида фойдаланилиши ҳақида илмий фикрлар илгари сурилган[4].

Бунда, терговга қадар текширувни амалга оширувчи органнинг мансабдор шахси, суриштирувчи, терговчи ва суд ахборот технологиялари соҳасидаги

мутахассис ёки эксперт иштирокида электрон-техник қурилмани ва бошқа электрон маълумотларни ташувчи воситаларни аниқланган жойида электрон ахборотни сақлаш ва олишнинг самарали воситаларидан фойдаланган ҳолда кўздан кечиради.

Шунингдек, қўлланилган электрон маълумотларни кўздан кечириш вақтида масофадан туриб, электрон-техник қурилма, компьютер тармоқлари ёки электрон маълумотларнинг бошқа ташувчиларидан фойдаланган ҳолда электрон далил сифатида қўлга киритилиши мумкин.

Юқорида қайд этилганлардан келиб чиққан ҳолда, қуйидаги фикрларни келтириш мумкин:

- жиноят-процессуал қонунчиликда "электрон далил" тушунчасининг аниқ процессуал ҳуқуқий тавсифини белгилаш;

- жиноят-процессининг ишботлаш босқичида "электрон далил" ва "электрон маълумот"ларни тўплаш, текшириш ва уларни процессуал расмийлаштиришни белгиловчи процессуал нормалар ишлаб чиқиш;

- "электрон жиноят иши" доирасида ишга тааллуқли бўлган "электрон маълумот"ларни тўплаш бўйича терговга қадар текширувни амалга оширувчи органнинг мансабдор шахси, суриштирувчи, терговчи ва суд мансабдор шахсларига тегишли бўлган расмий электрон рақамли имзо билан тасдиқланган "электрон баённома"ни жорий этиш мақсадга мувофиқ.

Иқтибослар/Сноски/ References

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, www.lex.uz. (National database of legislation of the Republic of Uzbekistan, www.lex.uz)

2. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, www.lex.uz. (National database of legislation of the Republic of Uzbekistan, www.lex.uz)

3. Кукарникова Т.Э. Электронный документ в уголовном процессе и криминалистике: автореф. дис.канд. юрид. наук. Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2003. с.67-70. (Kukarnikova T.E. Electronic document in the criminal process and forensics: author. dis. ... Cand. legal sciences. Voronezh: Voronezh. state University Press, 2003. p. 67-70.)

4. П.С. Пастухов. Электронное вещественное доказательство в уголовном судопроизводстве. Вестник Томского государственного университета. 2015. № 396. С. 149-153. (P.S.Pastuxov. Electronic evidence in criminal proceedings. Bulletin of Tomsk State University. 2015. № 396. p. 149-153)